

УКРАЇНА ЯК УЧАСНИК ГЛОБАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИКИ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ

UKRAINE AS A PARTICIPANT IN GLOBAL GENDER EQUALITY POLICY FORMATION PROCESSES

Шкарупа К.В., д.ю.н., старший дослідник,
провідний науковий співробітник

Науково-дослідний інститут публічного права

В статті описано історичні процеси, що створили платформу для становлення рівних прав і можливостей для жінок і чоловіків на загальноприйнятому державному рівні та їх закріплення у міжнародній правовій базі. У дослідженні визначено, що законодавчі напрацювання України в галузі забезпечення гендерної рівності ґрунтуються не лише на національних, але й міжнародних актах. Зазначено, що свідоме обрання Україною євроатлантичного курсу формує сприйняття щодо неї як демократичної держави, яка стоїть на охороні соціальної рівності. Встановлено належність гендерної рівності до рівня стратегічного соціального компоненту та підкреслено її місце серед пріоритетних цілей сталого розвитку. Зазначено, що формування світогляду щодо відмінностей між статями формується на рівні оточення, державної політики, гендерних установок, звичаїв та суспільного світогляду. Проаналізовано загальні конституційні норми, на яких базується національна політика гендерної рівності. Опосередковано дефініцію «гендерна рівність» з точки зору чинного українського законодавства та дослідження тезисів, що містяться у правовій доктрині. Перелічено основні напрямки державної політики у галузі реалізації рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Зазначено, що гендерна рівність є складовою частиною загального принципу рівності. Викладено основні стратегічні цілі у формуванні Україною державної політики у галузі забезпечення рівних прав між чоловіками та жінками. Зроблено висновок, що реалізація єдиної політики гендерної рівності для України носить не лише соціальне, а й стратегічне значення. Адаптація національного законодавства до європейського та ратифікація низки міжнародних актів та конвенцій дозволяє набувати репутацію держави, що стоїть на охороні демократичних цінностей та миру у світовій спільноті. Архіважливим питанням залишається виведення встановлених норм з декларативного на практичний рівень та забезпечення освітніх програм, які можуть допомогти розв'язати у суспільстві певні стереотипні установки та піднести гендерну рівність не як слідування чинному законодавству, а норму повсякденного життя.

Ключові слова: гендерна рівність, гендерна політика, демократія, принцип рівності, нормативно-правові акти, міжнародне законодавство, національне законодавство.

The article describes the historical processes that created a platform for the establishment of equal rights and opportunities for women and men at the generally accepted state level and their consolidation in the international legal base. The research determined that the legislative developments of Ukraine in the field of ensuring gender equality are based not only on national, but also on international acts. It is noted that Ukraine's conscious choice of a Euro-Atlantic course shapes the perception of it as a democratic state that stands for the protection of social equality. It has been established that gender equality belongs to the level of a strategic social component and its place among the priority goals of sustainable development is emphasized. It is noted that the formation of the worldview regarding the differences between the sexes is formed at the level of the environment, state policy, gender attitudes, customs and social worldview. The general constitutional norms on which the national gender equality policy is based are analyzed. The definition of "gender equality" from the point of view of the current Ukrainian legislation and the study of the theses contained in the legal doctrine are mediated. The main directions of state policy in the field of realization of equal rights and opportunities of women and men are listed. It is noted that gender equality is an integral part of the general principle of equality. The main strategic goals in the formation of Ukraine's state policy in the field of ensuring equal rights between men and women are outlined. It was concluded that the implementation of a unified policy of gender equality for Ukraine is not only of social, but also of strategic importance. The adaptation of national legislation to the European one and the ratification of a number of international acts and conventions allow the country to gain a reputation for protecting democratic values and peace in the world community. An archivally important issue remains the derivation of the established norms from the declarative to the practical level and the provision of educational programs that can help dispel certain stereotypical attitudes in society and promote gender equality not as compliance with current legislation, but as a norm of everyday life.

Key words: gender equality, gender policy, democracy, principle of equality, legal acts, international legislation, national legislation.

Постановка проблеми. Шлях України як незалежної держави супроводжувався прийняттям багатьох стратегічно важливих рішень, одним з яких є орієнтація на ступ до НАТО та ЄС. Наразі демократизована світова спільнота майже довела до ідеалу та продовжує працювати над реалізацією гендерної політики у своїх країнах. Відтак, враховуючи амбіції України та існуючого агресивно налаштованого сусіда, а також переслідування соціальної мети, необхідна якісна нормативно-правова база, яка матиме змогу вивести поняття рівних прав і можливостей для жінок і чоловіків на рівень прийнятний для кожного члена громадянського суспільства.

Стан дослідження проблеми. Дослідженням питання гендерної рівності з правової точки зору займалися такі видатні науковці як Бучин М. А., Данчук Г. Д., Камінська Н. В., Чернявський С. С., Перунова О. С., Мельник Т. М., Левченко К. Б. та інші.

Метою дослідження виступає дослідження основоположних правових норм вітчизняного законодавства та аналіз норм, що регулюють механізм ліквідації гендерної нерівності та впровадження єдиної гендерної політики. Стаття покликана досліджувати питання гендерної

рівності в розрізі доктринальних підходів до її визначення та пропонування ідей до вдосконалення наявного правового поля.

Виклад основного матеріалу. Відправною точкою для виведення рівності обох статей на однаковий рівень, в історичному розрізі, вважається кінець ХХ та ХХІ століття. В результаті проведення двох світових воєн, значних людських, матеріальних та духовних втрат, відновлення спокійного життя та нормалізація виробничих потужностей перетворилися у каталізатор для вербування нової робочої сили. В умовах дефіциту та розрухи вчорашні домогосподарки, безповоротно, змінили кухонне приладдя на станки та перейняли на себе не лиш, як вважалося раніше, виключно «чоловічі» професії, але й звички.

З часом боротьба жінок за рівні права перетворилася в процес, що потребував чітко встановленого регламентування. Ключовими післявоєнними нормативними актами у галузі гендерної рівності вважаються Загальна декларація прав людини, 1948 р.; Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, 1966 р.; Статут Організації Об'єднаних Націй, 1945 р.; Декларація про ліквідацію дискримінації у відношенні жінок, 1967 р.; Конвенція про

боротьбу з торгівлею людьми та з експлуатацією проституції третіми особами, 1949 р.; Конвенція про ліквідацію усіх форм дискримінації по відношенню до жінок, 1979 р.; Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, 1950 р.; Пекінська декларація, 1995 р. тощо. Перераховані раніше акти були ратифіковані нашою державою за часів незалежності, що означає значні потуги до визнання України світовою спільнотою в якості достойного учасника. Звідси можна зробити висновок, що нормативна база з правового регулювання гендерної рівності налічує не тільки вітчизняні, але й міжнародні документи.

Гендерна рівність виступає одним із ключових із принципів забезпечення прав людини, плацдармом для процвітання демократії не тільки у державах, а й у світової спільноті. Процеси глобалізації та інтеграції йдуть під руку разом з реалізацією рівних можливостей жінок і чоловіків, а також подоланням проявів професійної дискримінації, гендерної сегрегації праці, нерівної оплати праці, гендерно зумовленого насильства тощо. Також вони тісно пов'язані з галузями державної служби, освітніх терен, сектору і оборони та іншими сферами суспільного життя [1, с. 4].

Розмежування соціуму напруга проявляється у гендерній нерівності, яка зумовлена відсутністю рівних прав та можливостей серед жінок та чоловіків. Саме погляди щодо превалювання однієї статі над іншою починають формуватися ще під час перебування у сім'ї, навчальних закладах. Також значний вплив тут відіграє саме соціальне оточення, засоби масової інформації та політичний клімат у державі.

В період ведення війни з Російською Федерацією та свідомого обрання Україною європейського вектору розвитку питання забезпечення рівних прав і можливостей для усіх громадян набуває особливо актуального забарвлення, зважаючи на те що соціальні та політичні цінності держави-агресора напруга суперечать загально-встановленим демократичним нормам. При такому розкладі подій Україні як розвиненій європейській державі необхідно мати при собі міцний нормативний фундамент, що стане бар'єром для визнання гендерної нерівності як прийнятної соціально-правового явища.

Варто зауважити, що саме виконавчий комітет французького уряду висвітлив низку загальнообов'язкових сфер, що здійснюють значний вплив на загальносвітову нерівність, де знайшлося місце й для гендерної нерівності [2]. Також звертаємо увагу, що однією з сімнадцяти цілей сталого розвитку виступає саме гендерна рівність, оскільки вона є тим самим компонентом, що охоплює широкий спектр відповідей на виклики, які залишаються актуальними в добу глобалізації [3, с. 103].

Камінська Н. В., Пашко Д. В. та Романова Н. В. перерахували фактори, що супроводжуються виникненням гендерної нерівності:

- релігія та звичаї;
- стереотипи;
- гендерні установки [4].

Одним із фундаментальних вітчизняних законодавчих актів, спеціалізованих на забезпеченні гендерної рівності є ЗУ «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», де зазначено, що основними напрямками державної політики у галузі реалізації рівних прав та можливостей жінок і чоловіків є:

- утвердження гендерної рівності;
- недопущення дискримінації за ознакою статі;
- застосування позитивних дій;
- запобігання та протидію насильству за ознакою статі, у тому числі всім проявам насильства стосовно жінок;
- забезпечення рівної участі жінок і чоловіків у прийнятті суспільно важливих рішень;
- забезпечення рівних можливостей жінкам і чоловікам щодо поєднання професійних та сімейних обов'язків;

– підтримку сім'ї, формування відповідального материнства і батьківства;

– виховання і пропаганду серед населення України культури гендерної рівності, поширення просвітницької діяльності у цій сфері;

– захист суспільства від інформації, спрямованої на дискримінацію за ознакою статі [5].

Насправді, фундаментальними нормами, що покликані забезпечити гендерну рівність в Україні є положеннями статті 24 основного закону: «Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками. Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям» [6].

Саме, вже згаданим, ЗУ «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» правова дефініція «гендерна рівність» визначена як рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства [5].

За тлумаченням Мельник Т. М., гендерна рівність визначається у якості рівних умов для жінок і чоловіків у місці реалізації всіх прав людини та можливостей участі в політичному, економічному, соціальному й культурному розвитку, а також рівного користування його результатами [7].

Варто зауважити, що саме гендерна рівність, як структурний елемент, є вужчим поняттям від всеохоплюючого принципу рівності, однак проявляється як загальний і безумовний стандарт, єдиний для обох статей. Зокрема, Левченко К. Б. констатує факт, щодо відношення прав людини, безпосередньо, до кожного: чоловіків і жінок, дітей і людей похилого віку, громадян країни й осіб без громадянства, мігрантів і безробітних, в'язнів і військово-полонених. Універсальність передбачає їх однаковість для всіх [8, с. 4].

Україна за останні десятиліття свого самостійного існування неодноразово доводила лояльність до реалізації рівних прав та можливостей представників обох статей. Однак в останні роки проривним документом, покликаним забезпечувати гендерну рівність є Державна стратегія забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року та затвердження операційного плану з її реалізації на 2022-2024 роки (далі – Стратегія). Звернемо увагу на те, що розроблення проекту згаданого акту здійснювалося на основі доручення Віце-прем'єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України. Цей факт є одним з багатьох, проте вагомим доказом проєвропейського вектору розвитку України та її бажання вступити до ЄС.

Стратегія вважається комплексно-стратегічним актом, який покликаний встановити основні пріоритетні шляхи взаємоузгоджених дій між органами виконавчої влади, підприємствами, установами, організаціями, громадськими об'єднаннями і, звісно, громадянським суспільством. Тобто реалізація Стратегії повинна відбуватися не у встановлених, а у всіх сферах суспільного життя, маючи на меті виведення державної політики на вищий рівень та інтегрування Стратегії до Національної стратегії відновлення України та інші програмні документи.

Стратегія акцентує увагу на наступних стратегічних цілях:
стратегічна ціль 1. Комплексне впровадження принципів, політики і заходів щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, поваги до людської гідності та недискримінації у нормативно-правових документах у сфері освіти як одне з ключових питань фундаментальних прав і пріоритетів у контексті євроінтеграції;

стратегічна ціль 2. Посилення ролі закладів освіти у координації дій суб'єктів реалізації державної політики щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у сфері освіти, запобігання та протидії насильству і дискримінації та вдосконалення освітнього процесу на засадах рівності прав та можливостей жінок і чоловіків, поваги до людської гідності, недискримінації, інклюзивності та протидії насильству, зокрема за ознакою статі;

стратегічна ціль 3. Посилення компетенції і можливості професійної спільноти фахівчинь і фахівців з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, розширення міжнародного співробітництва у напрямі

забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків;

стратегічна ціль 4. Забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, запобігання та протидія будь-якій дискримінації, впровадження практик інклюзивності у сфері освіти як основи для подолання наслідків військових дій і післявоєнної відбудови України [10].

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене можна зробити висновок, що реалізація єдиної політики гендерної рівності для України носить не лише соціальне, а й стратегічне значення. Адаптація національного законодавства до європейського та ратифікація низки міжнародних актів та конвенцій дозволяє набувати репутацію держави, що стоїть на охороні демократичних цінностей та миру у світовій спільноті. Архіважливим питанням залишається виведення встановлених норм з декларативного на практичний рівень та забезпечення освітніх програм, які можуть допомогти розв'язати у суспільстві певні стереотипні установки та піднести гендерну рівність не як слідування чинному законодавству, а норму повсякденного життя.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Камінська Н. В., Чернявський С. С., Перунова О. С. Засади розуміння гендеру та гендерної рівності: лекція. Київ. Нац. акад. внутр. справ, 2020. 20 с.
2. Політика в галузі розвитку: стратегія Франції. URL: <https://www.diplomatie.gouv.fr/ru/politique-etrangere/oficial-nayapomosch-v-celyah-gazvitiya/>.
3. Бартош С. В., Павлюк К. В., Іващенко О. Б., Короленко М. В. Досягнення цілей сталого розвитку: світові тенденції бюджетної децентралізації. *Наукові праці НДФІ*. 2020. № 1 (90). С. 101–119.
4. Камінська Н. В., Пашко Д. В., Романова Н. В. Причини виникнення гендерної нерівності. *Юридична психологія*. 2018. № 2 (23). С. 30–47.
5. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 р. № 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>
6. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
7. Мельник Т. М. Правові аспекти гендеру. Основи теорії гендеру: навч. посіб. Київ. 2004. С. 281–325.
8. Левченко К. Б. Права жінок: зміст, стан та перспективи розвитку. Монографія. Харків. 2001 р. 360 с.
9. Про схвалення Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року та затвердження операційного плану з її реалізації на 2022-2024 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.08.2022 р. № 752-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/752-2022-%D1%80#Text>.